

96/17

Den belgiske kungen under debatt

KUNG LEOPOLD av Belgien kapitulerade jämte sin armé för tyskarna den 28 maj 1940, medan regeringens medlemmar begav sig till Paris och sedan till London. Under de följande åren stannade kungen i Belgien såsom tysk fånge utan att på något sätt framträda offentligt. Vid de allierades invasion av Frankrike i juni 1944 bortfördes han och hans barn till Tyskland, och då Belgien befriades i september samma år utsågs därför kungens broder, prins Charles, till regent. Då kungen befriades i samband med det tyska sammanbrottet vägrade den belgiska representationen att låta honom återvända, och i juli 1945 antogs en lag, enligt vilken kungen skulle få komma tillbaka blott med parlamentets uttryckliga godkännande. Detta beslut, som i realiteten innebar ett slags villkorlig avsättning, fattades under motstånd från så gott som hela det katolska partiet, representerande omkring 45 procent av väljarkåren.

Debatten kring kungens ställning har nu flammats upp på nytt. En av kungen personligen tillsatt kommission på nio personer, till större delen ansedda katolska jurister, har i ett omfattande betänkande, som publicerades för några veckor sedan, sökt tillbakavisa alla mot monarken riktade beskyllningar. Kommissionens utredning har sedermera diskuterats i den belgiska pressen. Den mot kungen kritiska linjen har främst företrätts av Pierlot, konselj-

president från våren 1939 till strax efter krigets slut, i en serie artiklar i Le Soir; Pierlot är en av de få katolska politiker som motsatt sig kungens återtagande av sina funktioner.

Debatten har stort konstitutionellt och politiskt intresse; på flera punkter ställs den parlamentariska monarkins problem i skarpare konkret belysning än kanske någonsin tidigare. De huvudfrågor det gäller är tre: kungens uppträdande i förhållande till regering och parlament före den tyska invasionen i maj 1940, hans ställningstagande vid kapituleringen i maj samma år, hans förhållande till Tyskland respektive den fria belgiska regeringen under ockupationsåren.

Den belgiska parlamentarismen före kriget har ingående skildrats i docent Carl-Henrik Höjers för ett år sedan publicerade doktorsavhandling. Höjer betonade att kung Leopold, trots sitt erkännande av parlamentarismens principer, effektivt ingripit i den politiska utvecklingen. Dels påverkade han på skilda sätt regeringsbildningen, dels framträdde han flera gånger som talesman för en bestämd politik, framför allt då han i oktober 1936 på en gång påyrkade fullständig neutralitet och ett stärkande av det belgiska försvaret. Så långt Höjer kan fastställa handlade emellertid monarken i dylika fall — även då han exempelvis uppmanade en ministär att frånträda sin demissionsansökan — i totalt samförstånd med sina ministrar. Ofta var kungen helt ett språkrör för ministären; denna förskaffade sig "ett slags moralisk kontrasignation" från kungens sida. Vid andra tillfällen var kungen initiativtagare, men regeringen var helt ense med honom. Situationer var alltså ungefär densamma som vid den svenske monarkens upprepade ingripanden under kriget: genom handbrev till Hitler om Sveriges vilja att förbli neutralt, anslutning till regeringens uppfattning beträffande hållningen till rysk-finska kriget i februari 1940, för att nämna de mest markanta fallen. Monarkens auktoritet eller popularitet begagnas som ett stöd för regeringen — en egendomlig snedvridning av det parlamentariska systemet.

På denna punkt är den kungliga belgiska kommissionens betänkande föga upplysande. Man framhåller blott att kungen varit enig med sina ministrar och att han oförbehållsamt godtagit parlamentarismen. I Pierlots artiklar tecknas en annan bild. Kungen hade, skriver Pierlot, en helt annan uppfattning om sin ställning än ministrarna, han ansåg sig vara berättigad och förpliktad till ett personligt ställningstagande och han hyste en allmän misstro till representationen och de politiska partierna. På våren 1939 önskade Leopold sålunda bilda en oparlamentarisk regering med två landshövdingar, en general och en diplo-

mat i spetsen; han avstod dock från projektet efter föreställningar från Pierlot. Såsom ett märkligt bevis på kungens inställning berättar Pierlot att chefen för det kungliga kabinettet — en av kungen personligen utsedd förtroendemän — hade i uppdrag att genomgå de aktstycken som förelåg till undertecknande och att råda kungen hur han borde handla.

Sedan kriget utbrutit — men innan Belgien angreps — blev förhållandet mellan kungen och regeringen alltmera spänt; i november 1939 tann Pierlot det nödvändigt att erinra Leopold om att monarken och regeringen måste verka i samförstånd och inte fungera som två särskilda grenar av exekutivmakten. Åtminstone vid ett par tillfällen handlade kungen uppenbart egenmäktigt. Då i mitten av januari 1940 en tysk invasion ansågs förestående vände sig Leopold, utan att ha inhämtat råd av någon minister, till den engelska regeringen med förfrågan vilka garantier Belgien kunde erhålla järest det begärde fransk-er.gelsk hjälp. De engelska och franska regeringarna trodde att kungens hänvändelse var en preliminar hemställan om hjälp och hoppade trupper vid den belgiska gränsen. På en omväg fick den belgiske utrikesministern Spaak reda på saken, ministären informerades, och de allierade arméernas intåg till Belgiens beskydd blev förhindrat. Vid samma tillfälle utfärdade kungen militära order av största betydelse, bland annat om att alla tankhinder och dylikt vid den franska gränsen skulle slopas, utan att någon minister tillfrågades.

Mot bakgrunden av denna situation måste man se konflikten mellan kung och regering i samband med kapituleringen den 28 maj 1940. Enighet rådde om att den i Flandern inneslutna armén måste kapitulera. Men regeringen ansåg att kungen och regeringen borde fortsätta kampen genom att stanna hos de allierade, medan kungen ville ge sig fången jämte armén. Då kungen trots ministärens ivriga föreställningar beslöt sig för det senare alternativet, uppstod en total brytning. I sitt radiotal samma dag kapituleringen skedde förklarade Pierlot att kungen handlat i strid mot regeringens och folkets vilja. Vilka motiv som var bestämmande för kungens handlande är oklart. Från kungens och de kungatrogna sida hävdades att monarkens plikt var att dela arméns öde och att ingen tanke på en uppgörelse på lång sikt med tyskarna förelåg. Ministrarna misstänkte, sannolikt med orätt, kungen för att vilja säkra sin framtid genom underkastelse och beskyllde honom praktiskt taget för förräderi. Sannolikt är att kungen trodde på en tysk seger och att en allmän défaitism utgjorde bakgrunden till hans uppträdande. Att hans handlingssätt stred mot statsskickets principer är uppenbart.

De förbindelser som under ockupationstiden etablerades mellan den fångne monarken och den landsflyktiga regeringen präglades av ömsesidig misstro. Kungen var förbittrad över de uttalanden Pierlot och andra föllt om honom efter kapituleringen, ministrarna förstod visserligen att de misskänt kungens motiv — han blev ju fånge, icke, som de befarat, ledare av en quislingregering —,

40

40
29
89

79

208+99.10

men de litade inte helt på hans sinnelag. På hösten 1943, då de allierades seger syntes säkrad, sände regeringen på hemliga vägar ett brev till kungen med begäran om vissa försäkringar rörande politiken efter krigets slut: Belgien skulle uppträda som deltagare i kriget till dess fullständig seger vunnits, kollaboratörer skulle bestraffas osv. Kungen svarade helt kort att han som krigsfånge var förhindrad att göra politiska deklaraationer. Av ett av kungen i januari 1944 uppsatt memorandum framgår att han icke var beredd att som ministrar godta Londonregeringens medlemmar.

Till de många omstridda punkterna hör också Leopolds besök hos Hitler i november 1940. Detta besök har framställts som helt motiverat av önskan att förbättra det belgiska folkets läge under okkupationstiden. Pierlot finner det emellertid vara ett bevis på att kungen trodde på en tysk seger; härpå tyder att han, ehuru förgäves, bad om en försäkran från Hitlers sida om framtida oberoende för Belgien. Démarchen kan, skriver Pierlot, "förklaras blott på ett sätt: Belgien är i kungens ögon inte längre med i kriget, och det är icke av en osannolik allierad seger det har att hoppas på sitt oberoende, utan av segrarens moderatation". Beträffande kungens bortförande i juni 1944 går likaledes stridiga rykten. Det har rent av påståtts att detta "bortförande" arrangerades av kungen själv, som skulle fruktat folkets reaktion vid befrielsen. Niomannakommissionens framställning synes emellertid klart visa att kungen fördes till Tyskland mot sin vilja.

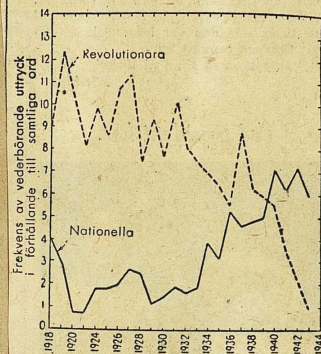
Den belgiska debatten visar faran av den tendens till särskiljande av monark och ministär som framträdde i belgisk parlamentarism redan före det andra världskrigets utbrott. Även om kungens ingripanden täcktes av ministären — samtidigt som de avsåg att moraliskt vara en täckning för denna — uppfattades de som ett uttryck för monarkens personliga ståndpunkt och fick därigenom sin betydelse. Denna kurragömmalek monark och regering emellan var i viss mån förutsättningen för det läge som uppstod då en

verklig meningsbrytning inträdde. Kungen kände sig uppmuntrad till självständig handling genom att han begagnats som värn och språkrör för ministrarna; han hade på detta sätt bevarat eller erhållit en auktoritet som gjorde det möjligt för honom att ställa sin mening mot den ansvariga regeringens. Ur denna motsättning, som kulminerade vid kapitulationsbeslutet i maj 1940, framgick ett spänningsförhållande som i förening med en rad ödesdigra händelser småningom undergrävde monarkens position. Det hela är ett skolexempel på risken av att söka kombinera parlamentarism och personliga ställningstaganden från kungens sida.

Herbert Tingsten

Sedan 1917 års revolution

har den ryska propagandan i stort sett utvecklats i "nationell" riktning, dvs. den världsrevolutionära synpunkten har fått vika för den fosterländska. Ett intressant bevis härför — och ett gott exempel på s. k. propagandaanalys — ger en amerikansk statsvetenskapsman, Harold D. Lasswell, i ett nyligen utkommet arbete (World politics faces economics). Såsom nedanstående diagram klargör, har under tiden 1918—1943 de "nationella" uttrycken i 1 maj-manifesten stadigt vunnit på de "revolutionära" uttryckens bekostnad:

Efter allt att döma har under de senaste åren tendensen vänt. Med den skärpta motsättningen till västmakterna och uppväxandet av starka satellitpartier i en rad europeiska länder har den världsrevolutionära linjen fått större betydelse. Nationalism och internationalistisk marxism synes nu vara mera fast förenade i propagandan än någonsin tidigare. Och den världsrevolutionära tanken är icke — såsom för tjugufem år sedan — modifierad av respekt för andra folks nationella känsla.